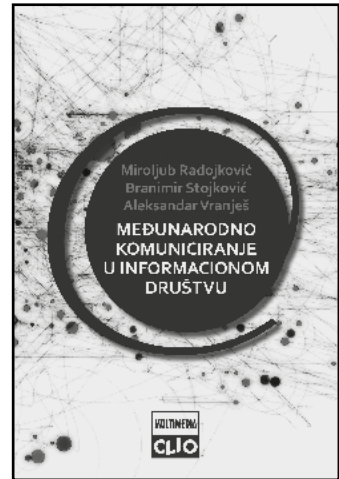

Tehnologija kao prednost i izazov komuniciranja

Miroljub Radojković, Branimir Stojković, Aleksandar Vranješ, *Međunarodno komuniciranje u informacionom društvu*, Clio, RTS, Beograd, 2015.

Zoran Aracki¹

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet

Digitalne tehnologije povećale su mogućnost komuniciranja, ali su u isto vreme otvorile i niz izuzetno značajnih pitanja na koja se, do sada, u uobičajenoj praksi komuniciranja, kako na domaćem tako i na međunarodnom nivou, nije obraćalo mnogo pažnje. Reč je, pre svega, o velikim mogućnostima manipulisanja informacijama i proizvodnji javnog mnjenja po želji onih koji bi da kreiraju novi svetski poredak u kome će se na čelu nalaziti različite multinacionalne korporacije, službe bezbednosti ili države koje sebe smatraju liderima sveta. Upravo na ove činjenice upozoravaju profesori Miroljub Radojković, Branimir Stojković i doktorand Aleksandar Vranješ u nedavno objavljenoj monografiji pod naslovom *Međunarodno komuniciranje u informacionom društvu*, u kojoj se na 197 stranica, uz bogatu i raznovrsnu naučnu aparaturu, kao i uz pozivanje na brojne izvore, ukazuje na sve prednosti, ali i zamke koje nam je doneo razvoj digitalnih tehnologija.

Autori su pošli od hipoteze da je međunarodno komuniciranje, pod uticajem globalizacije i procesa koji se u okviru nje odigravaju, a pre svega zahvaljujući brzom razvoju informaciono-komunikacionih tehnologija, doživelo tran-

¹ Kontakt sa autorom: aracki.zoran@gmail.com.

sformaciju u novi oblik, odnosno preraslo u globalno komuniciranje. Upravo zbog toga, na samom početku ove studije ponudili su genuzu ovog fenomena od nastanka do današnjih dana, razmotrili metode i medije pomoću kojih se ono razvijalo, a potom analizirali tehnike, uslove i aktere savremenog međunarodnog komuniciranja, kao i njegov normativni okvir.

Radojković, Stojković i Vranješ na samom početku studije ukazuju na činjenicu da je interesovanje za ove fenomene relativno nova pojava nastala, „naročito po završetku Hladnog rata i primene ljudskih prava i sloboda, kao važnog standarda u međunarodnim odnosima”. Međunarodno komuniciranje posebno se pažljivo proučavalo i pratilo u nekoliko poslednjih decenija prošlog veka, „sve dok globalizacija i odumiranje državnog suvereniteta nisu postali univerzalni”. Autori, zbog toga, ukazuju na prisutni paradoks: iako je postojalo oduvek, međunarodno komuniciranje je postalo predmet izučavanja tek u svojoj novijoj i verovatno poslednjoj fazi razvoja, onda kad je postalo više nego očigledno da sve slobodnije kretanje ljudi, ideja, kapitala i robe izaziva ozbiljne i dalekosežne posledice, vidljive, ovih dana, u sveprisutnoj migrantskoj krizi, tokom koje milioni ljudi iz Azije i Afrike stižu na evropski kontinent. Knjiga se, doduše, ne bavi ovim pitanjima, jer su ona posebno aktuelna postala nakon njenog izlaska iz štampe, ali sasvim dobro može da posluži svima koji žele da ispravno shvate šta se to zapravo događa, čime su izazvane velike seobe naroda i kakve sve to posledice može doneti.

Autori ukazuju da je na međunarodno komuniciranje uticalo mnogo promena koje su se decenijama unazad odigravale u svetu, ali da je za naučno izučavanje ove pojave najvažnija serija onih procesa koji su omogućili da ono postane globalni, sastavni, činilac međunarodnih odnosa i ponašanja unutar međunarodne zajednice. Oni tvrde da je značaj ovog fenomena naročito bio izražen tokom XIX veka kada su udareni „temelji neravnopravnog i jednosmernog kretanja informacija i kulturnih dobara, posebno na relaciji Sever – Jug, između centara kapitalističke industrijske revolucije Zapadnog civilizacijskog kruga i njihove periferije”. Sadržaji tih informacija su dugo ugrožavali nacionalni i kulturni identitet ogromne većine čovečanstva, što se na početku ovog veka iskazalo pojavom digitalnog jaza, kao pokazatelja nejednakih komunikacionih sposobnosti. Međutim, „nakon ireverzibilnog gubitka suvereniteta modernih država u sve većem broju javnih poslova (kontrola informacija, sprečavanje ekoloških rizika, ekonomske i vojne integracije, itd.) otpočeo je proces globalizacije unutar kojeg i komuniciranje ljudi, bez obzira na granice, postaje sasvim

izvodljiva stvar”. I zaista, taj digitalni jaz je sve manji. Bez obzira na to što neke zemlje u svom razvoju zaostaju, gustina interneta je sve veća, a pristup svetskoj informacionoj mreži sve jednostavniji, tako da danas imamo pojavu da se komunikaciona sposobnost razlikuje ne samo od države do države, već i od čoveka do čoveka. Otuda je i borba za novi svetski informacioni i komunikacioni poredak, u kome su posebno bile aktivne zemlje takozvanog trećeg sveta, koje nisu mogle da uhvate korak sa naprednim tehnologijama i UNESKO, prema mišljenju autora ove monografije, koji o toj borbi pišu u posebnom poglavlju, polako dospela u drugi plan. „Svet je danas mnogo spremniji da zajednički krene protiv rizika koji se pojavljuju zbog nastanka informacionog ili mrežnog društva”, ističu Radojković, Stojković i Vranješ dodajući da su zbog toga „UN pozvane da postanu forum za svetsku debatu o informacionom društvu”. Takvi skupovi se održavaju, ali uprkos njima i uprkos tome što su digitalne tehnologije sve prisutnije u čitavom svetu i dalje se primećuju razlike u ciljevima između bogatih država i njihovih megakorporacija, s jedne i predstavnika civilnog društva, zagovornika participacije građana i besplatne upotrebe internet tehnologije i informacionih resursa, sa druge strane.

Autori skreću pažnju na činjenicu da je razvoj digitalnih tehnologija omogućio brz i lagan prijem informacija bez obzira na granice, vreme i mesto na kome se ljudi nalaze. Oko zemlje je satkana mreža informacija i komunikacija, „mreža svih mreža”, šire poznata kao internet. Upravo je on postao glavni promoter globalizacije koja je uplovila u sve pore života ljudi širom sveta. Zahvaljujući njemu lagano je narastao mit o jednakosti, ravnopravnosti, podjednakim šansama. U svetu otuđenosti internetska, medijska istina sve više je postajala naša jedina istina. Međutim, pri tom se zaboravlja da se radi o virtuelnom svetu u kome samo navodno „nema svetskog centra i periferije, dominantnih i marginalizovanih činilaca”. To, međutim, nije dovelo do demokratizacije u sferi komuniciranja. Internet je omogućio veliku dostupnost informacija širom sveta, ali se posle slučajeva Edvarda Snoudena i Viki Liksa sasvim jasno može zaključiti da i u ovoj oblasti među „jednakima postoje jači”. Razvoj tehnologije, očigledno je, ne nosi sa sobom samo demokratski potencijal, već i nove mehanizme nadzora. Informacione tehnologije imaju moć kontrole, jer kontrolišu sve što se oko nas i među nama dešava.

U monografiji je posebna pažnja posvećena efektima međunarodnog komuniciranja. Ujedinjujući više pogleda raznorodnog naučnog porekla u jedan interdisciplinarni, komunikološki okvir, autori ističu da se efekti nalaze između

dva oprečna stava. Prvi od njih koji pripisuju komunikolozima „optimistima” karakteriše „gotovo potpuna i apologetska opsednutost dobrim i korisnim dostignućima i interakcijama koje je omogućilo međunarodno komuniciranje”. Zastupnici ovakvog stava kao njegov krajnji efekat vide „stvaranje jedinstvenog sveta, harmonične svetske zajednice i svetske kulture”. Nasuprot njima, postoji drugi stav koji zastupaju oni koji se, takođe uslovno, mogu nazvati „pesimistima”, a koji kritički obrazlažu suprotan stav. Najveći broj njih ukazuje na pojavu mnogih nepravdi na ekonomskom, kulturnom i političkom polju, povezujući sve to sa međunarodnim komuniciranjem. Prema tim mišljenjima, glavni efekti međunarodnog komuniciranja zapravo su negativni i neprihvatljivi, jer vode do stvaranja i održavanja odnosa dominacije i marginalizacije među državama, do stanja potčinjenosti mnogih nacija, kultura i jezika.

Radojković, Stojković i Vranješ ocenjuju da je prvo stanovište „pojednostavljeno i tehnocentrično”, jer se po njemu implicitno i dosledno tvrdi da se „efekti međunarodnog komuniciranja šire radijalno i centrifugalno iz jednog ili više dominantnih centara ka svetskoj periferiji”. Autori mu zameraju i to da sadrži „ideološku notu” o kojoj se može diskutovati. „Bez obzira na to kako se vide putevi koji vode ka “globalnom selu”, “neoplemenskoj zajednici” ili svetskom društvu, kao zajednički imenitelj nudila se samo ekspanzija jednog načina života (postindustrijskog) i jedne kulture (zapadnog civilizacijskog kruga) koji se za sada utemeljuju i u umreženom svetu”. Takođe, autori iznose i nadu da je to samo privremeno, jer „ne bi voleli da u globalnom selu živimo sami, a zajedno, postmoderno, ali bez tradicije. Globalistički, ali bez identiteta”. Autori zaključuju da „bez strukturalnih promena u svim delovima međunarodne zajednice, a to znači i unutar razvijenih i nerazvijenih, bogatih i siromašnih zemalja, nije izvesno da će se stići do najavljenih dobrih posledica”.

U okviru razmatranja efekata koje zastupaju tzv. „pesimisti” autori su posebnu pažnju posvetili kulturnom imperijalizmu. Internet jeste prostor u okviru koga može da procveta mnoštvo kultura i potkultura, ali kad se informacijama i kulturnim proizvodima jednom dodeli digitalna forma onda oni otkaćeni od svojih tradicionalnih sidrišta i autora, putujući „mrežom svih mreža”, gube sopstvenu auru, pa im se može dogoditi da uplovljavajući u okean interneta, kao kapi kiše, u njemu – nestanu. Objašnjavajući detaljnije kako se u svetu nauke vidi pojava kulturnog imperijalizma i kako zastupnici takvog mišljenja povezuju međunarodno komuniciranje sa nastankom te vrste imperijalizma, autori upozoravaju da zastupnici takve teze mogu veoma brzo od boraca za raznolikost

kultura da dospeju do propagatora kulturnog šovinizma. Zbog toga je odricanje svake vrste kulturne interakcije sveta zapravo veoma štetno. Globalnim uticajima, globalnom komuniciranju se ne može suprotstavljati hermetičkim zatvaranjem kulturnih granica. „Svaki narod”, po mišljenju autora, „mora u svom kulturnom biću da proveri prvenstveno primamljivost nabrojanih materijalnih i duhovnih činilaca kulturnog imperijalizma, da se odredi prema jednom tipu racionaliteta koji zadobija monopolsku poziciju, jer on ugnjetava sve neracionalne, ali toliko kulturnotvorne osobine pojedinaca, grupa i društava: emotivnost, afektivnost, kontemplaciju, senzibilitet, preispitivanje smisla kolektivne i lične egzistencije...” U suprotnom postoji opasnost na koju je još 1958. godine upozorio B.F. Skinner, pobornik tehničkog racionaliteta proglasivši da su „... načela slobode i dostojanstva čoveka štetna za savremenu tehnološku kulturu”.

U odeljku koji govori o međunarodnoj propagandi autori zaključuju da je svaki korak ostvaren u ekspanziji međunarodnog komuniciranja imao odgovarajuće posledice na status i njeno izvođenje, kao i da će se ova tendencija nastaviti. Otuda njihovo upozorenje da svaki od aktera međunarodne komunikacije zapravo vrlo brzo i lagano, gotovo neprimetno, može da se pretvori u propagandnog aktera. „Zbog toga je napredak u brzini, dometu i sredstvima za komuniciranje u svetu izazivao i paralelnu pojavu – sve jače zagađivanje međunarodnog komuniciranja – “infosfere” Zemlje – međunarodnom propagandom”. Kako se odupreti ovoj pojavi zapravo je pitanje o kome se može nadugačko razgovarati. Autori podsećaju da oni koji su ugroženi ovakvim sledom događanja razvijaju, koliko god mogu, svoje selektivne i odbrambene mehanizme, verujući da im je u tom poslu najdragoceniji saveznik internet tehnologija. Međutim, „istorijsko iskustvo nam govori da samo posedovanje tehnologija sa oslobađajućim potencijalom nije dovoljno za odbranu od “sirenskog zova” manipulatora svih vrsta”. Prema mišljenju autora, da bi se posledice manipulativnog delovanja sprečile potrebno je „posedovanje adekvatnog predznanja o tome kako i zašto nam se informacije nude, a to je moguće obezbediti kroz upoznavanje sa skupom predznanja koja se stiču tzv. medijskom pismenošću”.

U nastavku monografije govori se o normama u međunarodnom komuniciranju, likovima i tokovima komuniciranja, Organizaciji ujedinjenih nacija, UNESCO-u, normama u međunarodnoj propagandi i Evropskoj uniji. Autori ističu da je za uspeh međunarodnog komuniciranja neophodno audio-vizuelne i medijske servise uključiti u širu strategiju razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija i da se upravo zbog toga Evropska unija odlučila da projektom

CreativeEurope (2014–2020) tešnje poveže medije i kulturu koji su do sada bili pod kapom dva odvojena direktorata – za medije i za kulturu. „Projekat *CreativeEurope* čine tri područja – mediji, kultura i transektorsko područje koje povezuje oba prethodna”. Ono ima više nego integracionu funkciju, jer je obim kreativnih industrija veoma širok i počinje da zalazi u institucije i korporacije koje na prvi pogled ne pripadaju ni domenu medija, niti kulture, kao što su izdavačka delatnost, vizuelne umetnosti, grafički dizajn, scenske umetnosti, muzičke produkcije, filmska i televizijska produkcija, moda, industrijski dizajn, industrija igračkaka, industrija kompjuterskih igara, advertajzing i dr. Sasvim je očigledno da će Evropska unija nastaviti da uspostavlja svoje standarde i norme posvećene nastanku informacionog društva, bez obzira na to hoće li ukupna međunarodna zajednica uspeti da pod kapom UN stigne do nekih zajedničkih koraka.

Autori naglašavaju da će za budući razvoj komuniciranja na međunarodnom nivou od posebne važnosti biti pitanje kako će se najpoznatije svetske, ali i mnoge regionalne, nacionalne i specijalizovane agencije snaći u informacionom društvu koje svakim danom postaje sve umreženije? Mnogi mediji, koji su se, do nedavno, oslanjali na izveštaje koje su im dostavljale agencije danas, sve češće, kao izvor informisanja koriste internet. Informacije se prikupljaju sa različitih sajtova, Fejsbuka i drugih platformi koje koriste institucije, organizacije i kompanije. Time se izbegava posrednička uloga agencija i smanjuju troškovi medija zbog pretplate na agencijske servise, ali postoji velika opasnost od netačnosti, prenošenja iskrivljenih ili propagandnih informacija. Po mišljenju autora ove monografije, prednost na strani agencija biće njihov kredibilitet i pouzdanost, odnosno striktna kontrola istinitosti informacija koje oni plasiraju.

Ovom tvrdnjom autori su se približili etičkoj dimenziji međunarodnog komuniciranja, koja je, po nama, mogla biti dublje razrađena u okviru monografije koju su nam ponudili. Međutim, to je, sasvim izvesno, prostor koji se može popuniti u nekom od sledećih izdanja ove knjige ili u nekom novom istraživanju međunarodnog komuniciranja u informacionom društvu.

Na samom kraju autori govore o globalnom komuniciranju i međunarodnom razumevanju, o rizicima globalnog komuniciranja i pokušajima da se različitim zabranama i ograničenjima interneta pojedine zemlje zaštite od zapadne propagande, koja pre svega stiže iz SAD. Po njima, nesporno je da su zabrane neprihvatljive po više osnova, ali je politički korektno posmatrati praksu i iz ugla gledanja zemalja koje se odlučuju na takve poteze. Pišući o pote-

zima kineske vlade koja je zaslužna za uvođenje termina „internet suvereniteta” u modernu praksu, prema kome svaka država treba da ima pravo da upravlja internetom u okviru svojih granica, oni naglašavaju da se ideja o toj vrsti suvereniteta zasniva na stavu zvanične Kine prema kome „SAD imaju preveliku moć kontrole sajber prostora”, te da je zbog toga „licemerno promovisati ideje otvorenog i slobodnog interneta, dok s druge strane nadziru strane vlade, kompanije i pojedince”. I ne samo to! Razloga za kontrolu interneta je više, pa autori između ostalog navode i primere široke dostupnosti pornografskih materijala, različite patološke materijale, ali i pokušaje da se nelegalno smeni vlast koja nije po meri Zapada kroz različite “obojene” revolucije, posredstvom društvenih mreža i prepariranih aktivista civilnog društva. Otvarajući dileme o mogućoj kontroli interneta autori ukazuju da je, „ukoliko internet ne bude stavljen pod upravu neke međunarodne vladine organizacije – UN, recimo, sa jasnim nadležnostima kontrolora sasvim moguće da zemlje koje su u mogućnosti rasparsavaju internet po svojim nacionalnim granicama”. Time bi obezbedile nadzor i suverenitet u tom delu svoje države. Na taj način „Mreža svih mreža” bila bi svedena na mrežu nacionalnih i ostalih mreža u svetu, pri čemu je, sasvim, moguće da ekonomski nerazvijene zemlje koje sebi ne mogu da priušte ograđivanje sajber prostora ostanu pod dominacijom zapadne ideologije, odnosno SAD.

Na osnovu svega, autori zaključuju da je i „globalno komuniciranje već delimično podvrgnuto kontroli, da se oblici te kontrole i dalje razvijaju kako tehnološki, tako i administrativno, te da ne možemo govoriti da su akteri ovog komuniciranja, izbegavši kontrolu vlastitih država, postali apsolutno slobodni da šire poruke kroz sajber prostor prema svim meridijanima”. Na kraju sledi i logično pitanje postavljeno svim čitaocima ove monografije: ne vraća li se država (time i klasični koncept međunarodnog komuniciranja) u domen kontrole globalnog komuniciranja“. Nama se čini da ima prostora i za jedno još direktnije pitanje: hoće li nas priča o kontroli sajber prostora vratiti na temu državnog suvereniteta, koji je globalizacijskim procesima potisnut u drugi plan?

Nesumnjivo je da će knjiga čije smo, neke od postavki, ovde predstavili izazvati pažnju ne samo stručne javnosti koja se bavi razvojem savremenih oblika komunikacione prakse, već i šire publike zainteresovane za dodatna znanja koja pomažu u razumevanju događanja i promena koje se, pod uticajem novih tehnologija odigravaju u svetu.

